

Con gà đất của tôi

Ở Huế có một cái chợ rất lạ, mỗi năm chỉ đông trong ba ngày Tết, sau đó thì dẹp tiệm. Đó là chợ Gia Lạc, do ông hoàng Định Viễn (con vua Gia Long) lập nên, lúc đầu chỉ nhằm làm nơi mua bán vui chơi cho các vương gia tôn nữ thuộc các phủ vùng Vũ Dạ, sau lan rộng thành chợ dân gian. Đây là một chợ phiên ngày Tết rất nổi tiếng ở Huế, tôi có ý định sẽ quay lại giới thiệu vào dịp khác. Chợ nào cũng là của người lớn; nhưng trong tâm thức tôi, Gia Lạc là chợ của trẻ con, ở đó tôi có thể thấy bao nhiêu đồ chơi dân dã dành cho tuổi thơ ngày xưa.

Có loại đồ chơi nho nhỏ, những con cá, những con chim, nhiều loại hoa trái, có cả ông Trạng cười ngựa bạch, bà Trưng cười voi... tất cả đều làm bằng bột sắn sắc sỡ đủ màu. Chúng tôi rất thích các món đồ bột này, về bày cỗ cúng tế, và sau đó đem ... nướng ăn, ngon lắm sao! Loại thứ hai lớn hơn, nặn bằng đất sét tô màu, gồm những cầm thú như voi, ngựa, trâu, gà, tu huyết... tất nhiên có cả con heo mập ú dùng để bỏ xu, hào suốt năm. Loại thứ ba làm bằng tre và giấy ngũ sắc, có các thứ chong chóng, trống lung tung, con ve ve, con nhảy vọt.. Tuổi thơ của tôi chỉ quanh quẩn với bấy nhiêu thứ đồ chơi ấy, nhưng không bao giờ chán, và suốt đời không quên nổi.

Trong các món đồ chơi, tôi say mê nhất con gà đất: một chú trống đẹp mã, oai vệ, với chiếc kèn lá toi cài vào ức để tạo ra tiếng gáy. Đến bây giờ tôi vẫn còn cảm nhận được niềm vui kỳ diệu ấy tái sinh trong tâm hồn, khi nhớ lại buổi sáng sớm, tôi mang con gà đứng ra trước thềm, áp nó giữa lòng bàn tay, dòn hơi đầy ngực, ngửa mặt lên trời và gập người dần dần lúc hạ giọng, giống y như dáng điệu con gà lúc gáy. Còn gì vui hơn với một đứa bé, khi nó được hóa thân thành con gà trống để đồng đặc cất lên điệu nhạc sớm mai: "ó.. ó.. ó"! Bao giờ tôi cũng thử rất lâu để chọn được một con gà đất có giọng trầm; biết cách bụm hai bàn tay để điều khiển giọng gáy thật sinh động, giống như người nghệ sĩ thổi kèn đồng.

Bây giờ tôi hiểu ra, những đồ chơi trẻ con thời ấy rất hấp dẫn bởi chính tính mong manh của chúng. Chiếc trống lung tung bị thủng trong chốc lát, con ve bị đứt dây, con gà đất rồi cũng vỡ trên tay đứa bé. Vâng, thử tưởng tượng một quả bong bóng không bao giờ vỡ, không thể bay mất, nó cứ còn mãi như một vật lì lợm... Ôi, nếu thế thì còn đâu là quả bong bóng bay?. Đồ chơi trẻ con, đó là nỗi vui mừng khi có được trong tay, và còn là nỗi tiếc nuối khi bỗng dưng bị mất nó. Những con gà đất lần lượt vỡ dọc theo tuổi thơ mãi để lại trong tôi một nỗi gì sâu thẳm, giống như một linh hồn.

Suốt mười năm sau chiến tranh, Tết nào tôi cũng trở lại chợ Gia Lạc tìm con gà đất cho hai bé của tôi. Nhưng tôi không bao giờ tìm thấy. Tuổi nhỏ cùng thời của chúng đã lần lượt chơi đùa với những gươm súng bằng nhựa, xe tăng bằng sắt, và bây giờ là trò chơi điện tử với những cuộc săn đuổi và tiêu diệt lẫn nhau. Cũng thật say mê hấp dẫn, nhưng liệu những đồ chơi kia sẽ nuôi nấng được chút gì cho tâm hồn trẻ thơ của chúng? Tôi không chống lại sự phát triển kỹ thuật hiện đại, cả trong đồ chơi trẻ con. Tôi chỉ thương cho những con tôi, tuổi thơ qua đi không hề biết tới những đồ chơi dân gian kia, vốn dĩ chất phác thôi, nhưng đã từng truyền cho tôi hơi thở sâu dày ngàn vạn năm của điều mà ta gọi là "văn hóa dân tộc".

Hôm nọ, đêm khuya tôi nằm nghe tiếng kèn saxo của Trần Vĩnh từ hải ngoại gửi về cho, chơi toàn những bài hát xưa. Tự nhiên tôi thấy quặn lòng, tưởng nghe lại tiếng con gà đất đang gáy từ một cõi trời nào xa hút.

Huế, tháng 3.1996
Hoàng Phủ Ngọc Tường